

СУЧАСНА ОФІЦІЙНА УРБАНОНІМІЯ МІСТА УЖГОРОДА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.22(477.87)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).327-333

Негер О. Сучасна офіційна урбанонімія міста Ужгорода; кількість бібліографічних джерел – 18; мова українська.

Анотація. Урбанонімія – численний і специфічний прошарок топонімії, особливість якої, порівняно з іншими онімними класами, полягає у надзвичайно тісному зв'язку з екстралінгвальними факторами, що зумовлює нестабільність і постійну трансформацію цієї субсистеми. Предметом нашого дослідження стали 607 урбанонімів – назв вулиць, провулків, площ, взяті з офіційного сайту Ужгородської міської ради.

Усі урбаноніми ми поділили на такі групи: 1) меморіальні назви, метою яких є увіковічнення певних осіб або груп осіб у суспільній пам'яті; 2) назви-характеристики (властивостей, якостей міського об'єкта, його зв'язку з іншими об'єктами різного характеру тощо); 3) назви-вшанування (географічних об'єктів, націй, професій); 4) асоціативні назви.

До складу першої групи входить 310 одиниць. Найбільшими підгрупами серед них є ті, що утворені на честь місцевих діячів (40%) та ті, що вшановують іноземних діячів (38%). Близько 22% назв на честь осіб з інших регіонів України.

Характеристичні назви складають 21% від усіх урбанонімів Ужгорода. Ми поділяємо їх на дескриптивні (власне характеристичні) та дескриптивно-оцінні. Перша група об'єднує одиниці, в основі яких – об'єктивне відображення навколишніх реалій, друга – урбаноніми, які характеризують за допомогою оцінювання об'єкта, що часто носить суб'єктивний характер.

Близько 15% сучасного урбанонімікону міста Ужгорода складають асоціативні назви, призначення яких – викликати в уяві мовців певні позитивні асоціації.

Назви-вшанування в ужгородському урбаноніміконі можна сміливо назвати продуктом радянської епохи. Особливістю найменувань цієї групи є домінуюча мотивація третього ступеня, тобто відсутність будь-якого реального зв'язку з номінованим об'єктом (за винятком назв, утворених на честь міст-побратимів).

Аналіз урбанонімікону Ужгорода показав домінування глорифікаційного принципу номінації, тобто власні назви на карті міста перш за все розглядаються назвотворцями як засіб формування певних цінностей. Превалювання найменувань на честь місцевих діячів, а також онімів, що відображають регіональну специфіку, свідчить про тенденцію коренізації в сучасному ужгородському урбаноніміконі. У той же час значний пласт урбанонімів — спадок консервативної і обмеженої системи номінації радянських часів.

Ключові слова: урбанонімікон, меморіальні назви, дескриптивні урбаноніми, назви-вшанування, асоціативні найменування.

Постановка проблеми. Урбанонімія – численний і специфічний прошарок топонімії, особливість якої, порівняно з іншими онімними класами, полягає у надзвичайно тісному зв'язку з екстралінгвальними факторами, що зумовлює нестабільність і постійну трансформацію цієї субсистеми. З одного боку, для дослідника це недолік, адже серед урбанонімних одиниць годі знайти ті, що допоможуть визначити праатьківщину слов'ян чи проаналізувати етногенез українців. З іншого боку, саме динамічність урбанонімії робить її напрочуд цікавою для з'ясування позамовних чинників функціонування онімів, специфіки зв'язку між культурою, ментальністю і власними назвами, а також дає можливість простежити зворотній зв'язок – як пропріальна одиниця формує світогляд мовців.

Урбаноніми міста Ужгорода уже були предметом вивчення у наших попередніх розвідках, однак аналізу підлягали лише одиниці, зафіксовані до 2010 року. Зважаючи на постійну трансформацію урбанонімної системи, сучасний урбанонімікон заслуговує на увагу, позаяк є частиною топонімної системи, яка у свою чергу є складовою всеукраїнського ономастикону, що потребує всебічного і ґрунтовного вивчення. Крім того, дослідження назв внутрішньоміських об'єктів допомагає відобразити

у недалекій діяхронії та в синхронії культурні домінуючі, глибину світогляду, розуміння національної ідентичності міста. Саме ці чинники визначають актуальність нашої розвідки.

Аналіз досліджень. Останнім часом увагу дослідників привертають як загальнотеоретичні питання функціонування урбанонімів [Титаренко 2013; Торчинський 2008; Ратушняк 2015], так і системи регіональних топоніміконів [Удовенко 2020; Яцків 2013]. Однак саме сучасний урбанонімікон Закарпаття зокрема ще не був предметом наукових розвідок.

У зв'язку з цим **мета** нашого дослідження – проаналізувати назви внутрішньоміських об'єктів Ужгорода, що передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) зібрати і систематизувати офіційні урбаноніми міста Ужгорода;
- 2) прокласифікувати і проаналізувати зібрані одиниці;
- 3) з'ясувати специфіку сучасного ужгородського урбанонімікону.

У роботі використано **описовий** метод, а також метод **кількісних підрахунків**.

Виклад основного матеріалу. Предметом дослідження стали 607 одиниць – назв вулиць, провулків, площ, взяті з офіційного сайту Ужгородської міської ради.

Для класифікації урбанонімів ми використали мотиваційний принцип, який, на нашу думку, найповніше дозволяє відобразити специфіку появи і функціонування таких одиниць. При цьому береться до уваги як семантика, закладена в основу твірного слова, так і умови, за яких появився той чи інший онім. Подібний підхід дає змогу проаналізувати, яка саме складова семи стала визначальною при творенні урбаноніма. Адже, як правило, народження урбаноніма супроводжується актуалізацією лише певного спектру семантичних відтінків твірного слова, вибір яких цілком залежить від світогляду та переконань назвотворця (назвотворців).

Зважаючи на це все, аналізовані урбаноніми ми поділили на такі групи: 1) меморіальні назви, метою яких є увіковічнення певних осіб або груп осіб у суспільній пам'яті; 2) назви-характеристики (властивостей, якостей міського об'єкта, його зв'язку з іншими об'єктами різного характеру тощо); 3) назви-вшанування (географічних об'єктів, націй, професій); 4) асоціативні назви.

«Важливим елементом ідентичності народу є історична/національна пам'ять, яка відіграє активну роль у процесі формування нації, консолідації суспільства, його мобілізації на реалізацію свого потенціалу» [Національна пам'ять: соціокультурні та духовні виміри, 2012, с. 3]. Саме глорифікаційні назви служать одним із засобів формування історичної пам'яті. Це найбільша, найпотужніша група, яка найповнішою мірою актуалізує у свідомості мовців певні спогади або ж формує сприйняття того, що на певному етапі є важливим для суспільства. До складу цієї групи входить 310 одиниць. Найбільшими підгрупами серед них є ті, що утворені на честь місцевих діячів (40%) та ті, що вшановують іноземних діячів (38%). Близько 22% назв на честь осіб з інших регіонів України.

Тобто у центрі уваги назвотворців перш за все перебувають вихідці із Закарпаття, які залишили помітний слід в історії та культурі цього краю. Беручи до уваги той факт, що ідеологічні найменування зазнають, як правило, постійної реномінації, що негативно впливає на саму онімну систему та заважає урбаноніму виконувати свою основну, ідентифікаційну, функцію, автори назв при творенні нових одиниць брали до уваги передусім діячів, чия діяльність не пов'язана з політикою. У зв'язку з цим найменування на честь митців складають ядро аналізованої підгрупи (39%): *вул. Божук М., вул. Боршоша-Кум'ятського Ю., вул. Гойди Ю., вул. Бокшая Й., вул. Глюка Г., вул. Кашиная А., вул. Свида В.* та ін.

Майже такою ж за кількісними характеристиками є підгрупа назв, що увіковічують місцевих вчених (пор. *вул. Врабеля М., вул. Гарайди І., вул. Гошовського В., вул. Гранчака І.* та ін.). Варто відзначити, що, попри свідоме прагнення назвотворців абстрагуватися від політики, частина найменувань цієї підгрупи тісно пов'язана з певними державотворчими процесами у нашій країні. Адже більшість учених були також активними громадськими діячами, займали чітку політичну позицію і брали участь

у важливих подіях історії України. Так, зокрема, С. Дністрянський (пор. *вул. Дністрянського С.*) був одним з авторів проєкту Конституції ЗУНР; А. Кралицький (пор. *вул. Кралицького А.*) був одним із закарпатських «будителів» другої половини XIX ст.; А. Волошин (пор. *вул. Волошина А.*) був прем'єр-міністром автономного уряду Карпатської України, президентом цієї держави; Ю. Ревай (пор. *вул. Ревая Ю.*) був прем'єр-міністром Карпатської України.

На периферії аналізованої групи перебувають урбаноніми на честь військових діячів. При цьому більшість із них є зовсім недавніми утвореннями і появилися як реакція суспільства на війну на Сході України (наприклад, *вул. Балога В., вул. Бірочака Ю., вул. Капуша О., вул. Палає А., вул. Попадинця О., вул. Постолак В., вул. Розлуцького І.*). Аналізована підгрупа є яскравим прикладом тісного зв'язку урбанонімів із суспільним життям; демонстрацією функції цих онімів, яка за останні 50 років часто стає основною, – залишити в пам'яті, увіковічнити когось чи щось, а відтак і певним чином вплинути на світогляд мешканців міста.

Зовсім незначними вкрапленнями є найменування на честь давніх правителів Закарпаття і священнослужителів (*вул. Маргітича І., вул. Ромжі Т., вул. Хіри О., вул. Берчені М.*).

Назви, що вшановують іноземних діячів, складають другу за кількісними характеристиками підгрупу меморіальних урбанонімів. При цьому варто пояснити, що саме ми маємо на увазі, вживаючи термін «іноземний». До цієї групи відносяться як ті, чие народження, походження і біографія пов'язані з іншими країнами, так і ті, хто народився в «неукраїнській» родині, але життя чи його частину прожив у Закарпатті. Для розмежування перших і других ми розробили так звані ступені мотивованості. Їх визначення базується на врахуванні трьох факторів: 1) стосунок особи до номінованої території; 2) внесок цієї людини в історію або культуру України (світу); 3) відповідність переконань діяча державницьким інтересам України.

Першим ступенем мотивованості характеризуються назви на честь осіб, життя і діяльність яких була прямо пов'язані з номінованою територією. Такі урбаноніми складають зовсім незначну частку (5% від усіх меморіальних назв на честь іноземних діячів): *вул. Дендеші І., вул. Дойко Г., вул. Ковача В., вул. Берчені М.*

Другий ступінь мотивованості властивий для найменувань, що вшановують діячів, які народилися і працювали в іншій країні, однак зробили значний внесок у розвиток Закарпаття. Таких назв теж вкрай мало: *вул. Егана Е., вул. Лібшера А., вул. Масарика Т.*

90% назв аналізованої підгрупи складають ті, що характеризуються мотивацією третього ступеню. Тобто це урбаноніми, що увіковічують осіб, які не мають жодного стосунку до номінованої території: *вул. Гоголя М., вул. Грибоседова О., вул. Жемайте Ю., вул. Лермонтова М., вул. Добролюбова М., вул. Ломоносова М., вул. Мічуріна І., вул. Столетова О., вул. Верещакіна В., вул. Мусоргського М.* та ін.

Стосовно основного принципу відбору назв, можна відзначити превалювання гуманістичного принципу, тобто домінування урбанонімів, що увіковічують митців (50%) і науковців (32%): вул. Гоголя М., вул. Дойко Г., вул. Жемайте Ю., вул. Міксата К., вул. Міцкевича А., вул. Навої А., вул. Тургенева І., вул. Некрасова М., вул. Чапека К., вул. Дарвіна Р., вул. Менделєєва Д., вул. Павлова І., вул. Попова О. та ін. Варто звернути увагу на те, що під час номінації або реномінації перевага надається представникам мистецтва. Очевидно, це зумовлено підсвідомим прагненням номінаторів стабілізувати урбанонімну систему за рахунок назв, що відображають вічні, універсальні цінності. Однак потрібно враховувати, що, крім семи «професія чи діяльність людини», яка актуалізується в процесі використання назви мовцями, актуалізується також сема національної належності тієї особи, ім'я якої увіковічено назвою. Відтак відбувається культивування певних державотворчих чи антидержавницьких ідей.

Урбанонімія Ужгорода демонструє домінування російської культури серед культур інших національностей. Другою за чисельністю є назви, що відображають угорську культуру. І зовсім незначними вкрапленнями є урбаноніми, що репрезентують інші етнокультури.

Незважаючи на значну кількість перейменовань, спрямованих на дерадянізацію урбанонімікону, досі в топонімії Ужгорода залишаються назви, які є не просто абсолютно не вмотивованими, а й уславлюють діячів, що активно підтримували антиукраїнський режим. Так, зокрема, чеський письменник і журналіст Юліус Фучик, чийм іменем названа одна з ужгородських вулиць середньої зони, був адептом комунізму, що в розпал голодомору відвідав СРСР і видав після цього збірку репортажів з Радянського Союзу («Країна, де завтра вже означає вчора»), що є зразком заангажованого висвітлення сталінської політики [Шимов 2013].

Незрозумілою є мотивованість назв вулиць, що увіковічують П. Багратіона, П. Пестеля, С. Разіна, О. Бестужева-Рюміна. Так, зокрема, російський революціонер, полковник, прихильник скасування кріпацтва і повалення царату, Павло Пестель у той же час відомий своїм негативним ставленням до самоідентифікації українського народу.

Урбаноніми, що увіковічують діячів загальноукраїнського значення, формують найменшу підгрупу серед глорифікаційних найменувань (22%). З одного боку, вони, як і інші меморіальні назви, демонструють шкалу домінант суспільства, з іншого, є відображенням того, як саме місцеві назвотворці бачать інтеграцію Закарпаття в загальноукраїнські процеси.

Як і в попередніх аналізованих групах, найбільшу частку серед аналізованих одиниць займають найменування на честь митців: вул. Гулака-Артемовського П., вул. Довженка О., вул. Коцюбинського М., вул. І. Котляревського, вул. П. Тичини, вул. Сосюри В., вул. Франка І, вул. Рильського М., вул. Заньковецької М., вул. М. Леонтовича та ін. Ядро цієї підгрупи формують урбаноніми, що дис-

талися нам у спадок ще з радянських часів. Ці назви увіковічують осіб, які зробили надзвичайно великий внесок у розвиток української культури, однак недоліком цієї підгрупи є вкрай обмежений репертуар прізвищ, дозволених цензурою, який дублювався в кожному українському місті. Лише в часи незалежності цей репертуар повільно й обережно оновлюється (вул. Стуса В., вул. Івасюка В., вул. Теліги О.).

Цікаво, що досить значний відсоток серед урбанонімів, які вшановують діячів загальноукраїнського значення, складають назви на честь державних, політичних діячів (23 %) (пор. вул. Климчуша Д., вул. Бандери С., вул. Ключурака С., вул. Мазени І., вул. Петлюри С., вул. Чорновола В. та ін.). У зв'язку з політичним забарвленням, тобто прямою залежністю від правлячого режиму, це найдинамічніша підгрупа з аналізованих. За останні роки вона зазнала значної деформації у зв'язку з появою на карті раніше заборонених імен. Саме ці найменування передусім формують суспільну державницьку позицію, чітко визначають політичні пріоритети соціуму, допомагають скорелювати історію й сучасність у свідомості містян. Незважаючи на дерадянізацію урбанонімії за часи незалежності та чітку державотворчу спрямованість урбанонімів цієї підгрупи, досі серед топонімів міста трапляються одиниці, які пропагують комуністичні (!) цінності. Зокрема, йдеться про вул. Кошового О. У радянські часи це ім'я ввійшло до складу урбанонімів багатьох міст як символ комсомольця, борця за комунізм, відданого ідеям партії і готового пожертвувати власним життям заради неї. Доречність існування подібних назв на карті сучасного міста є сумнівною.

Третьою за кількісними показниками в аналізованій групі є підгрупа назв на честь учених. Вона є також досить консервативною і, на відміну від найменувань на честь митців, практично не зазнала оновлення за часи незалежності, тобто імена, заборонені в радянські часи, так і не ввійшли до її складу (вул. Амосова М., вул. Богомольця О., вул. Докучаєва В., вул. Макаренка А., вул. Мечникова І., вул. Пирогова М. та ін.).

Характеристичні назви складають 21% від усіх урбанонімів Ужгорода. Ми поділяємо їх на дескриптивні (власне характеристичні) та дескриптивно-оцінні. Перша група об'єднує одиниці, в основі яких – об'єктивне відображення навколишніх реалій, друга – урбаноніми, які характеризують за допомогою оцінювання об'єкта, що часто носить суб'єктивний характер.

Дескриптивні, тобто описові, назви – це одиниці, які вказують на характеристику номінованої території за допомогою іншого об'єкта.

На думку Я. Грота, «топографічна назва ніколи не буває випадковою і без будь-якого значення. У ній здебільшого виражається або якась ознака самого урочища, або характерна риса місцевості, або, зрештою, якась обставина, більш-менш цікава для розуму чи уяви» [цит. за: Бондалетов 1983, с. 172]. Такою обставиною зазвичай був якийсь об'єкт, що відігравав важливу суспільну функцію або ж був

єдиним, особливим у населеному пункті. Аналіз подібних найменувань допомагає простежити, що є значимим для суспільства та відобразити ступінь розвитку соціуму на певному етапі.

Так, основну підгрупу в аналізованій групі формують назви, що відображають розвиток сучасного міста і його функціонування: *вул. Автовокзальна, вул. Вокзальна, вул. Електрозаводська, вул. Заводська, вул. Залізнична, вул. Лікарняна, пров. Музейний, пл. Поштова* та ін. Прикметною ознакою сучасного урбанонімікону Ужгорода є те, що у назвах вулиць збережені не лише ті об'єкти, які входили у звичний репертуар радянського назовництва й демонстрували індустріальні досягнення СРСР, а й ті, що відображають історію міста, його специфічні, унікальні об'єкти (*пл. Жупанатська, вул. Горянської Ротонди, вул. Замкові Сходи, вул. Капітульна, вул. Сестер Василянок* та ін.).

Меншу частку складають назви, що відображають ландшафтні особливості (пор. *вул. Озерна, вул. Острівна, вул. Полонинська, вул. Садова*).

Найменування, утворені внаслідок характеристики об'єкта за його відношенням (спрямованістю, близькістю) до іншого географічного об'єкта, складають ту групу назв, яка надає урбанонімікону місцевого колориту, відображає регіональну, вузько-локальну географію. Так, твірними основами для цих одиниць стають мікротопоніми, гідроніми, ороніми, назви колишніх сіл (які зараз здебільшого є назвами мікрорайонів), приєднаних до Ужгорода (пор. *вул. Дравецька, вул. Радванська, вул. Доманинська*).

Декскриптивно-оцінні урбаноніми відображають безпосередню ознаку номінованої території, що побудована на оцінці вигляду, розташування, особливостей цієї території. Колись найпродуктивніший, сьогодні цей спосіб номінації у сфері міського топонімікону є одним із найменш використовуваних. Однак і досі на карті Ужгорода можна побачити назви вулиць *Висока, Підгірна, Рівна, Довга, Крива, Мала* тощо.

Стрімкий розвиток міст і, відповідно, зростання кількості внутрішньоміських об'єктів спричинили значну еволюцію урбанонімікону. Якщо раніше номінація вулиць була природною, спонтанною, відзначалася прямим зв'язком із номінованою територією (виглядом, розташуванням, специфікою тощо), то з часом процес найменування набуває офіційного, штучного характеру. Щоб надати імена усім об'єктам, назвотворці змушені значно розширювати репертуар онімів.

Так з'являються асоціативні назви, призначення яких – викликати в уяві мовців певні позитивні асоціації. Конотативний потенціал онімів вже не раз ставав предметом уваги науковців. Так, О. Тараненко зауважує: «У системі сучасної української онімії, особливо серед ойконімів і урбанонімів, меншою мірою серед антропонімів, у зв'язку з досить різкою динамізацією мовних процесів і демократизацією мовних явищ під дією різноманітних соціальних чинників помітно увиразнилися її соціолінгвістичні аспекти, що виявляється не тільки в творенні нових назв та перейменуванні, але і в змі-

нах конотативних образів власних назв та розширенні їхнього семантичного діапазону» [Тараненко 2010, с. 14].

Однією з домінуючих груп серед асоціативних назв є так звані позитивні назви (30%). Деякі дослідники надають перевагу терміну «милозвучні назви» [Разумов 1998]. Проте ми вважаємо, що при творенні таких найменувань важливішою була так звана «мотиваційна установка». Очевидно, кожна ономастична підсистема має свій набір потенційно конотативно маркованих мотиваційних основ. Так, як зауважує Н. Сукаленко, «семи «красивий» – «некрасивий» можуть входити в лексичне значення деяких кольорів» [Сукаленко 1985, с. 28]. Саме ці семи актуалізуються у найменуваннях *вул. Золота, вул. Золотиста, вул. Райдушна, вул. Рожева, вул. Срібляста*. Таких же конотацій набувають прикметники на позначення пів року, місяців, явищ природи: *пров. Весняний, вул. Сонячна*. Приємні асоціації викликають назви *вул. Лірична, Медовий пров., вул. Солов'їна*.

Суб'єктивність цих найменувань потенційно мала б спричинити різноманіття їх у місцевих урбаноніміконах. Проте радянська універсалізація призвела до того, що навіть асоціативні назви були підпорядковані певній схемі, творенню так званих прототипів номінації, до яких «примірялися» усі нові назви (цю тезу можна застосувати і щодо інших мотиваційних груп урбанонімів). При цьому спостерігається своєрідне кодування суспільної та індивідуальної психіки на використання саме тих, а не інших моделей найменування. Внаслідок цього, майже у всіх населених пунктах Закарпаття фіксується *вул. Дружби, вул. Молодіжна, вул. Тиха, вул. Сонячна*. Специфіку творять тільки назви на кшталт *вул. Богатирська, пров. Весняний, пров. Зоряний, пров. Медовий, вул. Лірична, вул. Солов'їна, вул. Щаслива* в Ужгороді.

Доцільність існування цих найменувань викликає в науковців багато суперечок. Так, наприклад, В. Беленькая вважає, що при найменуванні об'єкта все більше спостерігається прагнення перейти від опису до характеристики, тому виникає необхідність використання в назві слів, які мають чітке позитивне забарвлення [Беленькая 1969, с. 55]. А. Кривоцокова-Гантман і А. Югов пишуть з приводу таких назв: «Те, що названо Благодатним, по суті, не завжди є благодатним місцем. У результаті створюється невідповідність між названим об'єктом і самою назвою» [Іванова 1977, с. 50]. Символічні найменування погано вписуються в топонімну систему саме у зв'язку відсутності реального зв'язку між денотатом та онімом. Т.Іванова зауважує: «Відомо, що для утворення топонімів звичайно використовуються загальні назви з конкретним значенням, назви ж типу *Мрія* утворені від іменників з абстрактним значенням. Звичайно, ні про який зв'язок таких назв з об'єктами не може бути ніякої мови» [Іванова 1977, с. 56].

Ще однією причиною виникнення позитивних назв є дія аналогії та взаємозв'язок між елементами топонімії. Подібно до того, як від кинутого у воду

предмета розходяться кола, так і поява у топоніміці певного явища супроводжується ланцюговою реакцією. Чим мобільніша топонімна підсистема, тим швидше і виразніше настає реакція. Так, наприклад, у післявоєнні роки дослідники фіксують виникнення великої кількості «сентиментально-солодкових беззмістовних» ойконімів на кшталт *Ароматне, Заповітне, Затишне, Тихе, Розкішне* або *Схід, Перлина, Золоте Поле* [Поспелов 1989, с. 63]. Приблизно тоді ж такі назви знаходять широке розповсюдження і в урбанонімії.

Естетичні найменування також спочатку масово появляються в ойконімії [Поспелов 1989], потім і серед урбанонімів. Як справедливо відзначає П. Чучка, «до естетики вдаємося, коли від назви тхне неприємним, грубим, вульгарним» [Чучка 1989, с. 3]. Тобто, з одного боку, такі назви появляються внаслідок реномінації – заміни неблагозвучних найменувань. З іншого боку, естетичні найменування стають результатом номінації нових об'єктів. Щодо цього Е. Єдрзейко зауважує: «Новоутвореним вулицям – особливо на підміській території, не забудованим, тим, що не мають певної локальної традиції та великого значення, властива необмеженість у сфері називання. У таких випадках може застосовуватись гумор, романтизм і сентименталізм» [Jedrzejko 1996, с. 30]. Дійсно, багато естетичних урбанонімів (особливо в останні десятиліття) виникає саме у новозбудованих районах. Наслідком стає поява «кущових» утворень, коли тематично споріднені назви знаходяться на одній обмеженій території. Так, в одному з мікрорайонів м. Ужгорода, виникнення яких можна датувати другою половиною ХХ ст., поруч розташовані вулиці *Малинова, Абрикосова, Грушева, Сливова, Горіхова* (мікрорайон *Фруктовий*).

Популярність естетичних назв у наш час зумовлюється в першу чергу політичною нейтральністю, по-друге, прагненням суспільства до естетичної насолоди. Певна естетика спостерігається ще у назвах початку ХХ ст. (пор. *пл. Орлина* в Ужгороді), згодом ця естетика стає естетикою соцреалізму, і лише після 1991 року естетика назв позбувається додаткових нашарувань й аналогічно до класицистичного лозунгу «мистецтво для мистецтва» стає «естетикою для естетики».

Естетичне сприйняття в основному вибудовується за рахунок використання фітоназв. Т. Беценко пояснює появу такого типу назв особливістю сприйняття світу флори людьми з давніх-давен: «наші предки, будучи язичниками, з надзвичайною пошаною і любов'ю ставилися до рослин. Це пояснюється знанням нашими пращурами тієї ролі, яку виконують рослини у навколишньому середовищі: і в плані екологічному, і в плані господарському» [Беценко 2001, с. 53]. Спочатку власні назви, утворені від ботанічних номенів, дійсно були способом ідентифікації певного географічного простору і ві-

дображали характер рослинного покриву, а згодом стали частиною естетичної свідомості суспільства, що й знайшло своє відображення в урбанонімах.

При переході ботанічної номенклатури в урбаноніми актуалізується сема «гарний, естетичний». Особливо підтверджують це назви на кшталт *вул. Акацієва, вул. Магнолій* (красивий акацієвий цвіт та квіти магнолій), *вул. Косична, вул. Тюльпанів* (естетика квітів).

Частина назв аналізованої групи (давніші найменування) відображають особливості господарювання та рослинного покриву Закарпаття зараз або в минулому: *вул. Виноградна, вул. Зелена, вул. Конопляна, Магнолій*.

Назви-вшанування в ужгородському урбанонімії можна сміливо назвати продуктом радянської епохи. Особливістю найменувань цієї групи є домінуюча мотивація третього ступеню, тобто відсутність будь-якого реального зв'язку з номінованим об'єктом (за винятком назв, утворених на честь міст-побратимів). Найбільшою серед них є підгрупа урбанонімів, що вшановують інші географічні об'єкти. Причиною її появи була політика братерства всіх радянських країн і народів. Відповідно, вшановувались географічні об'єкти, які ніякого стосунку до вулиці не мали і переважно знаходилися за тисячі кілометрів. Це могли бути назви на честь міст-героїв (так появилися *вулиці Брестська та Керченська*), міст-побратимів (*вул. Дармишадтська, вул. Бейкейчобо, вул. Горсенська, вул. Каянська, вул. Корваліська*), інших географічних об'єктів, які знаходилися за межами України, але в межах Радянського Союзу (пор. *вул. Дагестанська, вул. Донська, вул. Мінська, пров. Ташкентський*). З одного боку, аналізована підгрупа свідчить про дію екстралінгвального чинника – державної ідеології, з іншого – про власне лінгвістичний фактор – взаємодію всередині топонімної системи, звернення до онімних основ при назвотворенні. Національного характеру назвам-вшануванням надають одиниці, утворені на базі українського топонімікону (пор. *вул. Київська, вул. Львівська, вул. Миколаївська*). В останнє десятиліття прагнення надати місцевому урбанонімікону регіонального обличчя спричинило появу назв на кшталт *вул. Воловецька, вул. Іршавська, вул. Міжгірська, вул. Перечинська*.

Висновки. Аналіз урбанонімікону Ужгорода показав домінування глорифікаційного принципу номінації, тобто власні назви на карті міста перш за все розглядаються назвотворцями як засіб формування певних цінностей. Превалювання найменувань на честь місцевих діячів, а також онімів, що відображають регіональну специфіку, свідчить про тенденцію коренізації в сучасному ужгородському урбанонімії. У той же час значний пласт урбанонімів – спадок консервативної і обмеженої системи номінації радянських часів.

Література

1. Беленькая В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка. Москва: Изд-во МГУ, 1969. 168 с.
2. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Суми: Собор, 2001. 72 с.
3. Бондалетов В.Д. Русская ономастика. Москва: Просвещение, 1983. 224 с.

4. Естетика: навчальний посібник [за ред. В. Лозового]. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 206 с.
5. Иванова Т. К вопросу о переименовании и наименовании населенных пунктов. *Вопросы ономастики* / Под ред. Е. Шамеса. Свердловск, 1977. Вып. 12. С. 49–60.
6. Національна пам'ять: соціокультурні та духовні виміри. *Національна та історична пам'ять*: 36. наук. праць. Випуск 4. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. 296 с.
7. Пospelov E. Переименования городов и сел в СССР. *Топонимия и общество*. Москва: АН СССР, 1989. С. 54–73.
8. Разумов Р. Основные тенденции развития системы урбанонимов Рыбинска в дореволюционный период. *Дебют – II*: Сб. студ. работ. / Яросл. гос. пед. ун-т. Ярославль, 1998. С. 7–10.
9. Ратушняк О.М. До питання критеріїв перейменування вулиць і населених пунктів. Перейменовальні процеси в топонімії як ціннісний вибір українського суспільства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв: ФОП Жаган, 2015. С. 91–92.
10. Сукаленко Н. Про конотаційно-оцінний аспект мовної діяльності людини. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 28–33.
11. Тараненко О.О. На теми сучасного українського ономастикону: тенденції конотативних нашарувань. *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 11–36.
12. Титаренко А. Місце урбанонімів у загальній класифікації онімів. *Науковий вісник Криворізького національного університету*. 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 170–180.
13. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
14. Удовенко Л. Урбаноніми антропонімного походження на мапі сучасного Харкова. 2020. Електронний ресурс. <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/16258>
15. Чучка П. Ім'я для вулиці. Ч. 3. *Закарпатська правда*. 14 квітня 1989 р. № 87. С. 3.
16. Шимов Я. Переодягання Юліуса Фучика. Електронний ресурс. <https://www.svoboda.org/a/25099196.html>
17. Яцків Р. До питання про урбаноніми Дрогобича. 2013. Електронний ресурс. http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-40.pdf
18. Jędrzejko E. Współczesna lingwistyka kulturowa wobec urbanonii (na przykładzie polskich urbanonimów). *Urbanonyma v kontexte historie a súčasnosti* : Mater. z onomast. kolokvia (Banska Bystrica 3–5 septembra 1996). Bratislava; Banská Bystrica, 1996. S. 29–42.

References

1. Belenkaya V.D. (1969) Toponymy v sostave leksicheskoi sistemy yazyka [Toponyms in the lexical system of language]. Moskva: Izd-vo MSHU, 1969. 168 s. [in Russian].
2. Betsenko T. (2001) Etudy z toponimii Sumshchyny [Etudes on the toponymy of Sumy region]. Sumy: Sobor. 72 s. [in Ukrainian].
3. Bondaletov V.D. (1983) Russkaya onomastika [Russian onomastics]. Moskva: Prosveshchenie. 224 s. [in Russian].
4. Estetyka: navchalnyi posibnyk [za red. V. Lozovoho] [Aesthetics]. (2004) Kyiv: Yurinkom Inter. 206 s. [in Ukrainian].
5. Ivanova T. (1977) K voprosu o pereimenovanii i naimenovanii naselennykh punktov [On the question of naming and renaming of settlements]. *Voprosy onomastiki* / Pod red. E. Shamesa. Sverdlovsk. Vyp. 12. S. 49–60 [in Russian].
6. Natsionalna pamiat: sotsiokulturni ta dukhovni vymiry (2012) [National memory: socio-cultural and spiritual dimensions]. *Natsionalna ta istorychna pamiat: Zb. nauk. prats. Vypusk 4*. Kyiv: DP «NVTs «Priorytety». 296 s. [in Ukrainian].
7. Pospelov E. (1989) Pereimenovaniya gorodov i siol v SSSR [Renaming of cities and villages in the USSR]. *Toponimiya i obshchestvo*. Moskva: AN SSSR. S. 54–73 [in Russian].
8. Razumov R. (1998) Osnovnye tendentsii razvtiya sistemy urbanonimov Rybinska v dorevoliutsyonnyi period [The main trends in the development of the Rybinsk urbanonyms system in the pre-revolutionary period]. *Debiut – II*: Sb. stud. rabot. / Yarosl. gos. ped. un-t. Yaroslavl. S. 7–10 [in Russian].
9. Ratushniak O.M. (2015) Do pytannia kryteriiv pereimenuvannia vulyts i naselennykh punktiv [On the question of criteria for renaming streets and settlements]. *Pereimenuvalni protsesy v toponimitsi yak tsinnisnyi vybir ukrainskoho suspilstva: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Mykolaiv: FOP Zhahan. S. 91–92 [in Ukrainian].
10. Sukalenko N. (1985) Pro konotatsiino-otsinnyi aspekt movnoi diialnosti liudyny [On the connotative-evaluative aspect of human language activity]. *Movoznavstvo*. № 2. S. 28–33 [in Ukrainian].
11. Taranenko O.O. (2010) Na temy suchasnoho ukrainskoho onomastykonu: tendentsii konotatyvnykh nasharuvan [On the topics of modern Ukrainian onomasticon: tendencies of connotative layers]. *Movoznavstvo*. № 1. S. 11–36 [in Ukrainian].
12. Tytarenko A. (2013) Mistse urbanonimiv u zahal'ni klasyfikatsii onimiv [The place of urbanonyms in

the general classification of onyms]. *Naukovyi visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 9. Ch. 2. S. 170–80 [in Ukrainian].

13. Torchynskyi M.M. (2008) *Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy* [The structure of the anonymous space of the Ukrainian language]: monohrafiia. Khmelnytskyi: Avist. 550 s. [in Ukrainian].

14. Udovenko L. (2020) *Urbanonimy antroponimnoho pokhodzhennia na mapi suchasnoho Kharkova* [Urbanonyms of anthroponymic origin on the map of modern Kharkiv]. *Elektronnyi resurs*. <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/16258> [in Ukrainian]

15. Chuchka P. (1989) *Imia dlia vulytsi* [Name for the street]. Ch.3. *Zakarpatska pravda*. № 87. S. 3. [in Ukrainian].

16. Shymov Ya. (2013) *Pereodiahannia Yuliusa Fuchyky* [Yulius Fuchyky's disguise]. *Elektronnyi resurs*. <https://www.svoboda.org/a/25099196.html> [in Ukrainian].

17. Yatskiv R. (2013) *Do pytannia pro urbanonimy Drohobycha* [On the question of urban names of Drohobych]. *Elektronnyi resurs*. http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-40.pdf [in Ukrainian].

18. Jedrzejko E. (1996) *Wspolczesna lingwistyka kulturowa wobec urbanonimii (na przyklade polskich urbanonimow)* [Contemporary cultural linguistics towards urbanonymity (for example, Polish urbanonyms)]. *Urbanonyma v kontexte historie a sučasnosti: Mater. z onomast. kolokvia (Banska Bystrica 3–5 septembra 1996)*. Bratislava; Banska Bystrica. S. 29–42 [in Polish].

MODERN OFFICIAL URBANONYMY OF THE CITY OF UZHGOROD

Abstract. Urbanonymy is a numerous and specific layer of toponymy, the feature of which, compared to other onymic classes, is extremely close to extralingual factors, which causes instability and constant transformation of this subsystem. The subject of our study were 607 urbanonyms – names of streets, alleys, squares, taken from the official website of the Uzhhorod City Council.

We divided all urbanonyms into the following groups: 1) memorial names, the purpose of which is to perpetuate certain persons or groups of persons in public memory; 2) names-characteristics (properties, qualities of the city object, its connection with other objects of different character, etc.); 3) names-honoring (geographical objects, nations, professions); 4) associative names.

The first group includes 310 units. The largest subgroups among them are those formed in honor of local figures (40%) and those that honor foreign figures (38%). About 22% of names are in honor of people from other regions of Ukraine.

Characteristic names make up 21% of all urbanonyms of Uzhhorod. We divide them into descriptive (actually characteristic) and descriptive-evaluative. The first group combines units based on an objective reflection of the surrounding realities, the second – urbanonyms, which are characterized by evaluating the object, which is often subjective.

About 15 % of the modern urbanonymicon of the city of Uzhhorod are associative names, the purpose of which is to evoke certain positive associations in the imagination of speakers.

Names-honors in the Uzhhorod urbanonymicon can be safely called a product of the Soviet era. The peculiarity of the names of this group is the dominant motivation of the third degree, ie the absence of any real connection with the nominated object (except for the names formed in honor of the sister cities).

The analysis of the urbanonymicon of Uzhhorod showed the dominance of the glorifying principle of nomination, ie proper names on the city map are first of all considered by the namesakes as a means of forming certain values. The prevalence of names in honor of local children, as well as onyms that reflect regional specifics, indicates a trend of rooting in the modern Uzhgorod urbanonymicon. At the same time, a significant layer of urbanonyms is a legacy of a conservative and limited Soviet-era nomination system.

Keywords: urbanonymicon, memorial names, descriptive urbanonyms, names-honoring, associative names.

© Негер О., 2021 р.

Оксана Негер – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; Oksanahalay83@gmail.com; orcid.org/0000-0002-9823-8329

Oksana Neher – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine, Oksanahalay83@gmail.com; orcid.org/0000-0002-9823-8329